

Warszawa, 24-02-2023 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Zespół do spraw Wykonywania Kar

IX.517.2456.2022.JP

**Informacja z wizytacji w Zakładzie Karnym w Łowiczu
przeprowadzonej w dniach 16–18 listopada 2022 r.**

1. Wstęp

Pracownicy Zespołu ds. Wykonywania Kar Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, tj. Zastępca Dyrektora Zespołu Jolanta Nowakowska oraz główni specjaliści: Małgorzata Kiryluk, Joanna Pisarczyk i Konrad Walc, działając z upoważnienia RPO, na podstawie art. 13 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r. poz. 627 ze zm.), przeprowadzili w dniach 16–18 listopada 2022 r. wizytację w Zakładzie Karnym w Łowiczu (zwanym dalej: Zakładem Karnym, Zakładem, jednostką penitencjarną lub jednostką).

Wizytacja odbyła się w związku z badaniem przez Rzecznika Praw Obywatelskich praktyki stosowania znowelizowanych przepisów Kodeksu karnego wykonawczego (dalej: k.k.w.) oraz ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (dalej: ustawa o SW). Objęła ona swoim zakresem realizację prawa osób pozbawionych wolności do korzystania z samoinkasujących aparatów telefonicznych oraz prawa do złożenia skargi w trybie art. 6 k.k.w. Przeanalizowano również dokumentację dotyczącą przypadków stosowania środków przymusu bezpośredniego. Ponadto zapoznano się z zasadami i warunkami odbywania widzeń przez osadzonych, a także

przeprowadzania przez skazanych rozmów przy wykorzystaniu komunikatora internetowego Skype.

Wizytujący przeanalizowali następujące wewnętrzne akty prawne:

1. Zarządzenie Nr 60/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 9 maja 2022 roku w sprawie Porządku Wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu dla skazanych,
2. Zarządzenie Nr 61/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 9 maja 2022 roku w sprawie Porządku Wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu dla tymczasowo aresztowanych,
3. Zarządzenie Nr 109/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 17 września 2022 roku w sprawie zmiany Porządku Wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu dla tymczasowo aresztowanych,
4. Zarządzenie Nr 110/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 17 września 2022 roku w sprawie zmiany Porządku Wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu dla skazanych,
5. nowy porządek wewnętrzny: Załącznik do Zarządzenia Nr 150/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 29 grudnia 2022 roku w sprawie Porządku Wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu dla skazanych oraz załącznik do Zarządzenia Nr 151/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 29 grudnia 2022 roku w sprawie Porządku Wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu dla tymczasowo aresztowanych,
6. Zarządzenie Nr 105/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 7 września 2022 r. w sprawie zasad określających utrzymywanie kontaktów z rodziną i innymi osobami bliskimi przez program Skype,
7. Instrukcję Nr 3/2020 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 3 lipca 2020 r. w sprawie zasad udostępniania osadzonym stron Biuletynu Informacji Publicznej,
8. Instrukcję nr 120/22 z dnia 27 września 2022 r. w sprawie zasad stosowania kajdanek w stosunku do osadzonych w Zakładzie Karnym w Łowiczu.

W ramach wizytacji jednostki przedstawiciele Rzecznika Praw Obywatelskich:

1. przeprowadzili rozmowę z Dyrektorem jednostki ppłk. Robertem Fijałkowskim, jego Zastępcą mjr. Pawłem Pietrzakiem, a także Zastępcą Kierownika Działu Penitencyjnego, mjr. Rafałem Gosposiem;

2. dokonali oglądu pomieszczeń: cel mieszkalnych, sali widzeń, pomieszczenia do odbywania przez skazanych rozmów za pomocą komunikatora internetowego Skype oraz do przeglądania przez osadzonych stron internetowych Biuletynu Informacji Publicznej, miejsc do realizacji rozmów telefonicznych przez osadzonych, a także biblioteki oraz izby chorych;

3. przeprowadzili rozmowy grupowe – bez udziału funkcjonariuszy – z osadzonymi zakwaterowanymi w celach mieszkalnych, wybranych losowo przez wizytujących;

4. przeprowadzili rozmowy indywidualne z 23 losowo wybranymi osadzonymi,

5. przeanalizowali wybraną dokumentację skargową oraz dokumentację dotyczącą stosowania wobec osadzonych środków przymusu bezpośredniego;

6. zapoznali się ze sprawozdaniem z wizytacji przeprowadzonej w dniach 14-30 marca 2022 r. przez sędziego penitencyjnego Sądu Okręgowego w Łodzi (Pen. VI 4201-20/22).

Wizytujący poinformowali obecnych na podsumowaniu wizytacji członków kadry kierowniczej Zakładu Karnego o wstępnych ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

2. Ogólna charakterystyka jednostki

Zakład Karny w Łowiczu jest jednostką penitencyjną typu półotwartego dla mężczyzn – recydywistów penitencyjnych. Pojemność Zakładu Karnego wynosi 713 miejsc zakwaterowania.

W jednostce przebywają skazani mężczyźni recydywiści penitencjarni skierowani do zakładu typu półotwartego i zamkniętego, skazani „niesprofilowani” (są to, zgodnie z definicją zawartą w porządku wewnętrznym, skazani młodociani oraz skazani

odbywający karę po raz pierwszy, oczekujący na wytransportowanie bądź przebywający w Zakładzie w związku z toczącymi się z ich udziałem czynnościami procesowymi) oraz tymczasowo aresztowani. Funkcjonuje tutaj również oddział terapeutyczny dla osadzonych uzależnionych od środków odurzających lub psychotropowych. Na terenie Zakładu Karnego znajduje się także Ambulatorium z Izba Chorych, w którego skład wchodzi trzy cele przeznaczone dla 8 chorych.

Jednostka jest obecnie w przebudowie. Środki finansowe na modernizację pochodzą z Funduszu Aktywizacji Zawodowej Skazanych oraz Rozwoju Przywiąziennych Zakładów Pracy. Niektóre pawilony mieszkalne zostaną wyburzone, ponieważ struktura tych budynków nie nadaje się do remontu, i zastąpione nowymi. Zaprojektowano również nową salę widzeń. W nowo wybudowanych pawilonach przewidziano 4-osobowe cele mieszkalne, co w sposób istotny poprawi warunki bytowe. Obecnie w jednostce nadal funkcjonuje kilkanaście cel mieszkalnych 11-osobowych, zarówno w zakładzie karnym typu zamkniętego, jak i półotwartego. Ponadto w niektórych celach mieszkalnych umywalki znajdują się obecnie poza kąciem sanitarnym, co nie zapewnia intymności przy wykonywaniu czynności higienicznych. Po przebudowie stan ten powinien ulec zmianie, zgodnie z Wytycznymi ws. wymagań technicznych i ochronnych¹, które w § 3 pkt 7 przewidują, że umywalka znajduje się w kąciu sanitarnym, i stanowiskiem Rzecznika Praw Obywatelskich, prezentowanym w licznych wystąpieniach kierowanych do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej².

Osadzeni zakwaterowani w 11-osobowych celach mieszkalnych zgłaszali wiele krytycznych uwag dotyczących warunków bytowych. Wskazywali między innymi na konieczność użytkowania przez 10 osadzonych czajnika elektrycznego o pojemności 0,5 litra, który służył nie tylko do przygotowania ciepłych napojów, ale także do podgrzania wody do umycia się w celi. Rozmówcy sygnalizowali brak właściwej reakcji działu kwatermistrzowskiego na zgłaszane usterki, dotyczące np. uszkodzonych drzwi do kącia sanitarnego, co powodowało brak intymności podczas korzystania z tego pomieszczenia, a także zepsutego głośnika radiowęzła. Sprawy te zostały

¹ Wytyczne Nr 1/2019 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 17.06.2019 r. w sprawie wymagań technicznych i ochronnych dla pawilonów zakwaterowania osadzonych w jednostkach Służby Więziennej.

² Wystąpienie RPO z dn. 22.11.2018 r., IX.517.599.2017, w sprawie likwidacji cel mieszkalnych większych niż 10-osobowe w zakładach karnych typu zamkniętego.

Wystąpienia RPO z dn. 17.07.2015, 10.03.2016, 14.04.2022, IX.517.1494.2015, w sprawie usytuowania umywalki w wieloosobowej celi mieszkalnej poza zabudowanym kąciem sanitarnym.

przedstawione kierownictwu, a niektóre zgłoszenia zostały pozytywnie załatwione jeszcze w trakcie trwania wizytacji.

3. Korzystanie z samoinkasujących aparatów telefonicznych

W związku z nowelizacją przepisów Kodeksu karnego wykonawczego do Rzecznika Praw Obywatelskich wpłynęło w ostatnim czasie wiele skarg, w których osoby przebywające w zakładach karnych i aresztach śledczych oraz członkowie ich rodzin skarżyli się, że ograniczone zostały możliwości telefonicznego kontaktowania się przez osoby pozbawione wolności ze światem zewnętrznym.

Treść znowelizowanego przepisu art. 105b k.k.w. przewiduje, że skazany może co najmniej raz w tygodniu korzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego na własny koszt lub na koszt rozmówcy w sposób i w terminach ustalonych w porządku wewnętrznym obowiązującym w zakładzie karnym (§ 1). W szczególnie uzasadnionych wypadkach, zwłaszcza gdy bezpośredni kontakt jest niemożliwy lub szczególnie utrudniony lub gdy wynika to z nagłej sytuacji życiowej, dyrektor zakładu karnego może udzielić zgody na skorzystanie z samoinkasującego aparatu telefonicznego do kontaktu z rodziną i innymi osobami bliskimi poza terminami ustalonymi w porządku wewnętrznym obowiązującym w zakładzie karnym (§ 1a).

Ponadto odrębnie uregulowane zostały w Kodeksie kwestie dotyczące rozmów telefonicznych skazanego z podmiotami, o których mowa w art. 8 § 3 Kodeksu (obrońcą, pełnomocnikiem będącym adwokatem lub radcą prawnym oraz przedstawicielem niebędącym adwokatem ani radcą prawnym, który został zaaprobowany przez Przewodniczącego Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do reprezentowania skazanego przed tym Trybunałem). Znowelizowane przepisy przewidują, że skazany pozbawiony wolności może korzystać również co najmniej raz w tygodniu, w terminach ustalonych w porządku wewnętrznym jednostki penitencjarnej, z samoinkasującego aparatu telefonicznego do kontaktu z osobą, o której mowa w art. 8 § 3 Kodeksu. W szczególnie uzasadnionych wypadkach, jeżeli wyznaczone terminy czynności procesowych wskazują na konieczność niezwłocznego skorzystania z samoinkasującego aparatu telefonicznego, dyrektor zakładu karnego udziela zgody na kontakt poza terminami ustalonymi w porządku wewnętrznym obowiązującym w zakładzie karnym (art. 8 § 4 k.k.w.).

W odniesieniu do tymczasowo aresztowanego przepisy stanowią, iż może on korzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego do kontaktu z obrońcą,

pełnomocnikiem będącym adwokatem lub radcą prawnym oraz przedstawicielem niebędącym adwokatem ani radcą prawnym, który został zaaprobowany przez Przewodniczącego Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do reprezentowania tymczasowo aresztowanego przed tym Trybunałem, co najmniej raz w tygodniu, w terminach ustalonych w porządku wewnętrznym obowiązującym w areszcie śledczym i po uzyskaniu zgody organu (organów), do dyspozycji którego pozostaje. W szczególnie uzasadnionych wypadkach, jeżeli wyznaczone terminy czynności procesowych wskazują na konieczność niezwłocznego skorzystania z samoinkasującego aparatu telefonicznego, dyrektor aresztu śledczego udziela zgody na kontakt poza terminami ustalonymi w porządku wewnętrznym obowiązującym w areszcie śledczym (art. 217c § 1a, § 2 i § 3 k.k.w.).

Kontakt telefoniczny tymczasowo aresztowanego z inną osobą niż wymieniona w art. 217c § 1a k.k.w. może mieć miejsce tylko w szczególnie uzasadnionych wypadkach, zwłaszcza gdy bezpośredni kontakt jest niemożliwy lub szczególnie utrudniony, lub gdy wynika to z nagłej sytuacji życiowej – i gdy zgodę na to wyrazi organ dysponujący. Tymczasowo aresztowany może korzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego do kontaktu z tymi osobami w terminach ustalonych w porządku wewnętrznym obowiązującym w areszcie śledczym (art. 217c § 1c k.k.w.).

Szczegółowe zasady korzystania przez skazanych i tymczasowo aresztowanych z telefonów samoinkasujących ustala dyrektor zakładu karnego/aresztu śledczego w porządku wewnętrznym jednostki. Uregulowania przyjęte w porządku wewnętrznym powinny być zgodne z przepisami rangi ustawowej.

Obowiązujące w dniach wizytacji zasady korzystania przez osadzonych w Zakładzie Karnym w Łowiczu z samoinkasujących aparatów telefonicznych zostały określone w wydanych w dniu 17 września 2022 r.: Zarządzeniu Nr 110/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu w sprawie zmiany Porządku Wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu dla skazanych oraz Zarządzeniu Nr 109/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu w sprawie zmiany Porządku Wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu dla tymczasowo aresztowanych.

Zgodnie z tymi aktami prawnymi, skazani skierowani do odbywania kary w zakładzie karnym typu półotwartego mogli skorzystać z samoinkasujących aparatów telefonicznych co najmniej raz w tygodniu, w godzinach określonych w porządku wewnętrznym, w celu przeprowadzenia rozmowy telefonicznej z rodziną i innymi osobami bliskimi, a także z innymi podmiotami, takimi jak sądy, urzędy. W praktyce, skazani odbywający karę w zakładzie karnym typu półotwartego mogli skorzystać z aparatu telefonicznego bez ograniczeń, nawet kilka razy dziennie. Pozostałe grupy

skazanych, a więc: skazani skierowani do odbywania kary w zakładzie karnym typu zamkniętego, skazani „niesprofilowani” oraz skazani umieszczeni w izbie chorych, mogły skorzystać z samoinkasujących aparatów telefonicznych jeden raz w dniach od poniedziałku do niedzieli, w określonych godzinach. Czas korzystania z aparatu telefonicznego nie mógł przekraczać 10 minut. Z rozmów przeprowadzonych z kierownictwem wizytowanej jednostki wynikało, że skazani przebywający w zakładzie karnym typu zamkniętego sami dokonywali wyboru, w którym dniu chcieliby skorzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego.

Zróżnicowane zasady korzystania z aparatu telefonicznego w zależności od typu zakładu karnego (zamknięty, półotwarty), w ocenie kierownictwa jednostki miały zmotywować osadzonych przebywających w zakładzie karnym typu zamkniętego do pracy nad swoim zachowaniem i postawą, aby starać się o zakwalifikowanie do zakładu typu półotwartego, o zmniejszonym rygorze.

Poza wskazanym wyżej limitem przysługujących rozmów, skazani: skierowani do odbywania kary w zakładzie karnym typu zamkniętego, „niesprofilowani” oraz umieszczeni w izbie chorych, mogli skorzystać jeden raz w tygodniu (od poniedziałku do piątku) z rozmów telefonicznych z osobami, o których mowa w art. 8 § 3 k.k.w., a więc m.in. z obrońcą. Zgodnie z przepisami obowiązującymi w wizytowanej jednostce, skazani odbywający karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego mogli przeprowadzić rozmowę z obrońcą oraz innymi podmiotami wymienionymi w art. 8 § 3 k.k.w. również jeden raz w tygodniu, w dowolnym dniu tygodnia, w godzinach określonych w porządku wewnętrznym. Tymczasowo aresztowani mogli skorzystać z wyznaczonego samoinkasującego aparatu telefonicznego co najmniej raz w tygodniu do kontaktu z obrońcą, pełnomocnikiem będącym adwokatem lub radcą prawnym oraz przedstawicielem niebędącym adwokatem ani radcą prawnym, który został zaaprobowany przez Przewodniczącego Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do reprezentowania tymczasowo aresztowanego przed tym Trybunałem, od poniedziałku do piątku, w godzinach określonych w porządku wewnętrznym.

W świetle znowelizowanych przepisów Kodeksu karnego wykonawczego ustalenie w porządku wewnętrznym konkretnej liczby kontaktów telefonicznych skazanych w tygodniu, w szczególności zaś ograniczenie ich do jednego razu w tygodniu, należy uznać za nieuprawnione. Przepisy Kodeksu karnego wykonawczego, mówiąc o korzystaniu z samoinkasującego aparatu telefonicznego co najmniej raz w tygodniu, gwarantują w ten sposób możliwość skorzystania z telefonu jeden raz w tygodniu, ale nie wykluczają przy tym możliwości przeprowadzenia kolejnych rozmów. Jednokrotne w danym tygodniu skorzystanie z tego prawa nie

odbiera osobom pozbawionym wolności prawa do dalszego korzystania z aparatu telefonicznego. Przepisy aktu wewnętrznego nie mogą zaś regulować przedmiotowej kwestii w sposób mniej korzystny dla skazanego, niż to czyni ustawa. Dopuszczalne ograniczenia w realizacji praw osadzonych ustawodawca zawarł w art. 104 k.k.w., który stanowi, iż korzystanie przez skazanego z przysługujących mu praw powinno następować w sposób nienaruszający praw innych osób oraz niezakłócający ustalonego w zakładzie karnym porządku. Osadzony, który zrealizował jedną rozmowę w tygodniu, ma więc prawo do kolejnej rozmowy, jeśli nie stoją temu na przeszkodzie względy porządku i nie narusza to praw innych osadzonych.

Mając powyższe na uwadze, należy stwierdzić, że zapisy w Porządku wewnętrznym stanowiące, iż osadzony może tylko raz w tygodniu skorzystać z aparatu telefonicznego, są niezgodne z przepisami ustawy i powinny zostać zmienione.

Wątpliwości budzi również przepis Porządku wewnętrznego (Zarządzenia Nr 109/22 z dnia 17 września 2022 roku) dotyczący kontaktów telefonicznych tymczasowo aresztowanych z osobami innymi niż z obrońcą, pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym oraz przedstawicielem niebędącym adwokatem ani radcą prawnym, który został zaaprobowany przez Przewodniczącego Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do reprezentowania tymczasowo aresztowanego przed tym Trybunałem – zgodnie z którym tymczasowo aresztowany mógł skorzystać z wyznaczonego samoinkasującego aparatu telefonicznego do kontaktu z osobami innymi niż wymienione powyżej, raz w tygodniu, od poniedziałku do niedzieli, w godzinach określonych w porządku wewnętrznym. Należy wskazać, że Dyrektor Zakładu Karnego nie ma uprawnień do określania częstotliwości rozmów telefonicznych tymczasowo aresztowanych. O tym aspekcie kontaktów tymczasowo aresztowanego ze światem zewnętrznym decydować może wyłącznie organ dysponujący.

W Porządkach wewnętrznych obowiązujących podczas wizytacji zabrakło informacji, że rozmowy telefoniczne z obrońcą nie są limitowane czasowo. Zapis tej treści pojawił się również w zmienionych Porządkach wewnętrznych obowiązujących w wizytowanej jednostce. Ponadto zasady korzystania z aparatu telefonicznego w izbie chorych nie zostały zróżnicowane w zależności od tego, czy skazany odbywa karę w zakładzie typu zamkniętego czy półotwartego. W konsekwencji, osadzony odbywający karę w zakładzie typu półotwartego podczas przebywania w izbie chorych traci swoje uprawnienia do korzystania z aparatu telefonicznego co najmniej raz w tygodniu, przysługujące mu z uwagi na posiadaną podgrupę klasyfikacyjną.

Wątpliwości pojawiły się także z powodu terminów użytych w Porządkach wewnętrznych: rozmowy telefoniczne urzędowe i prywatne, z uwagi na to, że mogą być one mylące dla osadzonych. Rozmowy urzędowe są często identyfikowane przez osadzonych jako rozmowy prowadzone z przedstawicielami różnych organów i urzędów państwowych oraz samorządowych, w tym m.in. prokuratury, sądu czy Biura RPO i podlegają takim samym zasadom, jak rozmowa prowadzona np. z obrońcą. Tymczasem tego typu kontakt telefoniczny należy zakwalifikować jako rozmowę prywatną, podobnie jak rozmowy z rodziną i innymi osobami bliskimi. Wyłącznie rozmowy z obrońcą, pełnomocnikiem będącym adwokatem lub radcą prawnym oraz przedstawicielem przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka niebędącym adwokatem ani radcą prawnym nie podlegają kontroli i ograniczeniom co do czasu trwania rozmowy. Uwagi te odnoszą się również do zmienionych Porządków wewnętrznych, ponieważ powyższa terminologia została zachowana.

Uwagę wizytujących zwróciły zapisy Porządku wewnętrznego odnoszące się do skazanych przebywających w zakładzie karnym typu półotwartego. Nie wprowadzają one limitu kontaktów telefonicznych w odniesieniu do rozmów tych skazanych z rodziną (i innymi niż wymienione w art. 8 § 3 k.k.w. podmiotami), określając ich częstotliwość – zgodnie z regulacjami kodeksowymi – na co najmniej raz w tygodniu. Ograniczają natomiast do jednego razu w tygodniu możliwość korzystania przez tę grupę skazanych z aparatu telefonicznego w celu rozmowy z obrońcą i innymi osobami wymienionymi w art. 8 § 3 k.k.w. Wprowadzenie zróżnicowania, które w niekorzystny sposób kształtuje kontakty skazanego z obrońcą, pełnomocnikiem i przedstawicielem przed Europejskim Trybunałem, w porównaniu z kontaktami z pozostałymi podmiotami, jest niezrozumiałe. Ponadto wprowadzenie przedmiotowych ograniczeń wydaje się dodatkowo pozbawione uzasadnienia faktycznego, skoro jak wynika z przekazanych wizytującym informacji, w praktyce skazani w zakładzie karnym typu półotwartego mogą korzystać z aparatów telefonicznych bez ograniczeń, nawet kilka razy w ciągu dnia.

Zastrzeżenia wizytujących wzbudziły także zasady korzystania z aparatu telefonicznego przyjęte w Porządku wewnętrznym wobec skazanych z podgrupą klasyfikacyjną półotwartą, którzy przebywali w izbie chorych. Zgodnie z Porządkiem wewnętrznym skazani ci mogli skorzystać z aparatu telefonicznego tylko raz w tygodniu, a więc tak jak skazani posiadający podgrupę klasyfikacyjną zamkniętą. W ocenie wizytujących powyższe rozwiązanie było nie tylko sprzeczne z regulacjami kodeksowymi, ale także niespójne z przepisami Porządku wewnętrznego.

Według danych na dzień 17 listopada 2022 r., do wizytowanego Zakładu nie wpływały powiadomienia dla skazanych od obrońców, zawierające numer telefonu, pod którym można nawiązać z nimi kontakt. Zgodnie z art. 8 § 5 k.k.w. powiadomienia te są niezbędne do nawiązania przez skazanego kontaktu telefonicznego z obrońcą. Wpłynęły natomiast 33 zarządzenia organów dysponujących o zgodzie na rozmowy telefoniczne tymczasowo aresztowanego z obrońcą³. Ponadto do jednostki wpłynęło 25 zarządzeń dotyczących zgody na telefon z inną osobą niż obrońca. Do Dyrektora Zakładu Karnego wpłynęła tylko jedna pisemna prośba od tymczasowo aresztowanego o kolejną rozmowę telefoniczną z podmiotami, o których mowa w art. 215 § 1 k.k.w.⁴ Prośba została rozpatrzona pozytywnie.

Uregulowania dotyczące korzystania przez osadzonych z samoinkasujących aparatów telefonicznych w obecnie obowiązujących Porządkach wewnętrznych z dnia 29 grudnia 2022 r. (Zarządzenia Nr 150/22 i Nr 151/22) pozostały niezmienione.

Osadzeni przekazują rano oddziałowemu pisemne zgłoszenie, w którym podają godzinę, o której chcieliby w tym dniu przeprowadzić rozmowę telefoniczną. Fakt zrealizowania rozmowy telefonicznej odnotowywany jest przez funkcjonariusza w rejestrze prowadzonym odrębnie dla każdego osadzonego. Rejestr rozmów telefonicznych jest załączony do karty identyfikacyjnej osadzonego (tzw. celówki) i przechowywany w dyżurce oddziałowego.

Z rozmów indywidualnych przeprowadzonych z 23 osadzonymi wynika, że zwykle rozmowa telefoniczna jest realizowana o wskazanej przez osadzonego porze. Jeden z rozmówców wyraził odmienną opinię – zdarza się, że mimo określenia w zgłoszeniu konkretnych godzin, wszyscy osadzeni zakwaterowani w danej celi są doprowadzani do telefonu w jednym czasie. Pięciu rozmówców stwierdziło, że obecnie częstotliwość kontaktów z rodziną jest zbyt mała, z powodu zmiany przepisów dotyczących rozmów

³ Zgodnie z art. 217c § 1c k.k.w. tymczasowo aresztowany w szczególnie uzasadnionych wypadkach, zwłaszcza gdy bezpośredni kontakt jest niemożliwy lub szczególnie utrudniony, lub gdy wynika to z nagłej sytuacji życiowej, może korzystać, w terminach ustalonych w porządku wewnętrznym obowiązującym w areszcie śledczym, z samoinkasującego aparatu telefonicznego do kontaktu z inną osobą niż obrońca lub inna osoba wymieniona w art. 217 § 1a k.k.w. Przeprowadzenie rozmowy wymaga każdorazowej zgody organu, do którego dyspozycji tymczasowo aresztowany pozostaje, wydanej w formie zarządzenia (zarządzenie o zgodzie na korzystanie z samoinkasującego aparatu telefonicznego), chyba że organ, do którego dyspozycji tymczasowo aresztowany pozostaje, zarządzi inaczej.

⁴ Przepis art. 217c § 3a k.k.w. stanowi, że zarządzenie o zgodzie na korzystanie z samoinkasującego aparatu telefonicznego do kontaktu z obrońcą lub inną osobą, o której mowa w art. 217 § 1a k.k.w, uprawnia do wielokrotnego kontaktu w ramach przewidzianych w tym przepisie (czyli: co najmniej raz w tygodniu, w terminach ustalonych w porządku wewnętrznym obowiązującym w areszcie śledczym) i obowiązuje do chwili zakończenia wykonywania tymczasowego aresztowania, bez względu na zmianę organu, do którego dyspozycji tymczasowo aresztowany pozostaje.

telefonicznych. Kolejny osadzony wskazał, że nie jest w stanie załatwić wszystkich ważnych spraw urzędowych, korzystając tylko raz w tygodniu z rozmowy telefonicznej. Jeden z tymczasowo aresztowanych podniósł, że chociaż ma zgodę organu dysponującego na trzy rozmowy telefoniczne z obrońcą w tygodniu, administracja zakładu karnego umożliwi mu skorzystanie z telefonu tylko jeden raz w tygodniu, zgodnie z uregulowaniem przyjętym w porządku wewnętrznym.

Osadzeni, którzy rozmawiali z wizytującymi w celach mieszkalnych, podkreślali, że obecnie ich kontakty telefoniczne z rodziną bądź obrońcami są dalece niewystarczające. Rozgoryczeni wprowadzonymi ograniczeniami byli zwłaszcza osadzeni z trudną sytuacją rodzinną, szczególnie mający małe dzieci, schorowanych partnerów lub rodziców, bądź osadzeni, którzy musieli często kontaktować się z kilkoma obrońcami.

W rozmowach z osadzonymi ustalono, że pisemne prośby o przeprowadzenie kolejnej rozmowy telefonicznej przekazywane są oddziałowemu. Prośby te opiniuje wychowawca, a następnie są one rozpatrywane zbiorczo przez Dyrektora Zakładu Karnego na początku każdego tygodnia. Taka praktyka powoduje, że osadzeni długo oczekują na rozpatrzenie prośby. Kilkudniowa zwłoka w rozpatrzeniu prośby uniemożliwia zrealizowanie rozmowy w pilnych przypadkach.

Według przekazanych przez administrację jednostki informacji na dzień 17 listopada 2022 r., w okresie od 17 września 2022 r. łącznie złożonych zostało 512 prośb o przeprowadzenie kolejnej rozmowy telefonicznej, z czego 80 prośb zostało rozpatrzonych odmownie, głównie z powodu braku przesłanek, które przemawiałyby za zasadnością takiej rozmowy, bądź z powodu negatywnego zachowania osadzonego w okresie poprzedzającym złożenie prośby.

Wizytujący przeanalizowali 51 odmów udzielonych osadzonym z oddziałów I, II i III. Decyzje odmowne Zastępcy Dyrektora Zakładu Karnego nie zawierały uzasadnienia. Decyzje te podejmowane były na podstawie zawartych w opinii wychowawcy informacji, niejednokrotnie niemających związku z realizacją uprawnienia osadzonego do kontaktów ze światem zewnętrznym. W opiniach wychowawców pojawiały się informacje, że osadzony nie jest zatrudniony, deklaruje przynależność do podkultury przestępczej, został ukarany dyscyplinarnie. W ocenie wizytujących trudno uzasadnić, dlaczego kwestie te są brane pod uwagę przy podejmowaniu decyzji odmownej.

Wśród prośb załatwionych odmownie znajdowały się również takie, które wskazywały na wyjątkowo trudną, skomplikowaną sytuację rodzinną osadzonego. Mimo że prośby te zawierały szczegółowe informacje wskazujące, że kolejna rozmowa

telefoniczna byłaby bardzo potrzebna, nie wyrażono na nią zgody. Ponadto również osadzeni, którzy nie byli odwiedzani przez członków rodziny z różnych powodów, np. choroba bądź znaczna odległość od miejsca zamieszkania, również nie otrzymywali zgody na kolejne rozmowy. Jeden z osadzonych złożył prośbę o umożliwienie ponownego skorzystania w danym tygodniu z aparatu telefonicznego, ponieważ nie udało mu się zrealizować połączenia z powodu awarii aparatu telefonicznego. Osadzony napisał w uzasadnieniu prośby, że samoinkasujący aparat telefoniczny zablokował kartę telefoniczną w trakcie próby nawiązania kontaktu telefonicznego z rodziną w celu poinformowania jej o zmianach przepisów dotyczących korzystania z telefonu oraz umówienia się na widzenie. Z pisemnej opinii wychowawcy nie wynikało, czy sytuacja opisana przez osadzonego faktycznie miała miejsce. Wychowawca nie poparł prośby, stwierdzając jedynie, że osadzony „wykorzystał kodeksowo przysługujący mu telefon”. Zastępca Dyrektora nie wyraził zgody na kolejną rozmowę telefoniczną. Wizytujący nie mieli możliwości zweryfikowania słów osadzonego, niemniej jednak zostali poinformowani, że w przypadku wystąpienia awarii aparatu telefonicznego czy innych problemów technicznych w trakcie wykonywania połączenia, administracja Zakładu umożliwi osadzonym ponowne skorzystanie z aparatu telefonicznego.

Nietypowa praktyka została przyjęta w oddziale IV. W dokumentacji prowadzonej przez wychowawców z tego oddziału znajdowały się wyłącznie pozytywnie rozpatrzone prośby o przeprowadzenie kolejnej rozmowy telefonicznej. Brak było udokumentowanych próśb załatwionych odmownie. W rozmowach z wizytującymi osadzeni z tego oddziału twierdzili, że składali prośby pisemne o kolejną rozmowę. O odmownym rozpatrzeniu prośby dowiadywali się z listy nazwisk dostępnej w oddziale. Niektórzy osadzeni przyznawali, że w ogóle nie składają pisemnych próśb o kolejną rozmowę telefoniczną, ponieważ zostali poinformowani przez wychowawców, że ich prośby nie zostaną załatwione pozytywnie z powodu ich nieregulaminowego zachowania bądź też z tego powodu, że nie są zatrudnieni.

Z informacji przekazanych przez administrację wizytowanej jednostki wynika, że Dyrektor Zakładu Karnego udzielił trzem skazanym nagrody w formie zezwolenia na dodatkowe skorzystanie z samoinkasującego aparatu telefonicznego na własny koszt lub na koszt rozmówcy (art. 138 § 1 pkt 16 k.k.w.). Jednemu skazanemu została wymierzona kara, o której mowa w art. 143 § 1 pkt 7 k.k.w., na okres 14 dni za sporządzone dwa wnioski dyscyplinarne.

Samoinkasujące aparaty telefoniczne znajdowały się w każdym oddziale mieszkalnym, tylko osoby przebywające w salach chorych w Ambulatorium (3 cele, w których przebywało 4 osadzonych) korzystały z przenośnego aparatu telefonicznego, udostępnianego do celi przez oddziałowego. W oddziałach typu

zamkniętego przypadał 1 aparat telefoniczny na kilkunastu osadzonych (12-18 osób). Jak się wydaje, liczba dostępnych aparatów telefonicznych była wystarczająca dla tej grupy skazanych. Jednocześnie wizytujący zaobserwowali, że w ciągu dnia w oddziałach tych aparaty telefoniczne nie były wykorzystywane. Istnieją więc warunki techniczne w wizytowanej jednostce, aby osadzeni mogli korzystać ze znacznie większej liczby rozmów aniżeli tylko jedna tygodniowo. W oddziałach półotwartych, w których osadzeni mogą częściej korzystać z aparatu telefonicznego, przypadało po 12-15 osób na 1 aparat. Podczas wizytacji oddziałów półotwartych zaobserwowano, że wszystkie aparaty telefoniczne na korytarzu były stale użytkowane przez osadzonych.

4. Skargi osób pozbawionych wolności

Nowelizacja Kodeksu karnego wykonawczego z dnia 5 sierpnia 2022 r. rozszerzyła katalog podstaw do pozostawienia bez rozpoznania skargi skazanego (art. 6 k.k.w.) o dwie przesłanki: jej „oczywistej bezzasadności” oraz wniesienie skargi po 7 dniach od dnia, w którym skazany dowiedział się o zdarzeniu będącym podstawą skargi. Zgodnie z intencją projektodawcy przesłanki te mają zapobiegać nadużywaniu przez osadzonych instrumentu, jakim jest skarga. Istnieje jednak obawa, że nowe przepisy mogą być interpretowane w sposób, który będzie skutkował arbitralnym traktowaniem wystąpień skazanych. Dlatego też Rzecznik podjął decyzję o monitorowaniu tego zagadnienia.

Z informacji przekazanych przez Dyrektora Zakładu Karnego wynika, że w okresie od dnia 17 września 2022 r. do dnia wizytacji (16 listopada 2022 r.) wpłynęły 44 skargi. W analogicznym okresie w roku 2020 odnotowano wpływ 54 skarg, natomiast w roku 2021 – 25 skarg.

Skargi kierowane były do Dyrektora jednostki oraz zewnętrznych organów nadzoru: Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej w Łodzi oraz Sądu Okręgowego w Łodzi VI Wydział Penitencjarny. Dotyczyły one przede wszystkim niewłaściwej opieki medycznej, traktowania przez funkcjonariuszy Służby Więziennej, warunków bytowych oraz decyzji komisji penitencjarnej w przedmiocie klasyfikacji i decyzji Dyrektora jednostki o wymierzeniu kary dyscyplinarnej. Osadzeni skarżyli się również na ograniczoną możliwość korzystania z samoinkasującego aparatu telefonicznego w związku ze zmianą przepisów Kodeksu karnego wykonawczego oraz na sposób załatwienia skargi.

W analizowanym okresie rozpatrzonych zostało 8 skarg: jedną skargę uznano za zasadną, cztery zaś za niezasadne. Trzy skargi pozostawiono bez rozpoznania, zostały bowiem uznane jako oczywiście bezzasadne (w dwóch sprawach stanowisko takie zajął Dyrektor Okręgowy Służby Więziennej w Łodzi, w jednej Sąd Penitencjarny). Dwie kolejne skargi, skierowane przez osadzonych do organów nadzoru, które w opinii Dyrektora jednostki są oczywiście niezasadne, oczekiwały na rozpoznanie.

Wizytujący dokonali analizy dokumentacji zebranej przez administrację w postępowaniu wyjaśniającym w sprawach, w których zarzuty zostały uznane za oczywiście bezzasadne bądź o taki sposób rozpoznania wnosił Dyrektor Zakładu Karnego. Wśród analizowanych spraw, cztery skargi zostały skierowane do Sądu Okręgowego w Łodzi VI Wydział Penitencjarny, a adresatem jednej skargi było Ministerstwo Sprawiedliwości. Skarga została przekazana do rozpoznania Dyrektorowi jednostki, a następnie skierowana zgodnie z właściwością do Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej w Łodzi.

Przedmiotem wszystkich tych skarg były regulacje zawarte w Zarządzeniu Nr 110/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 17 września 2022 roku w sprawie zmian Porządku Wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu dla skazanych. Kwestionowane zapisy odnoszą się do zasad korzystania z samoinkasującego aparatu telefonicznego w zakładzie karnym typu zamkniętego w celu porozumiewania się z członkami rodziny i innymi osobami i podmiotami (np. urzędy, organy państwowe) oraz osobami, o których mowa w art. 8 § 3 k.k.w. Zapisy te stanowią, że skazani mogą korzystać z powyższego prawa, odpowiednio: jeden raz w dniach od poniedziałku do niedzieli oraz jeden raz w tygodniu od poniedziałku do piątku. Skarżący podnosili, że takie zasady korzystania z aparatów telefonicznych ograniczają im możliwość utrzymywania systematycznych kontaktów ze wszystkimi członkami rodziny i osobami bliskimi. Niektórzy osadzeni wskazywali, że nie mają widzeń z rodziną i nie korzystają z możliwości realizacji kontaktu za pomocą komunikatora internetowego. Chcą więc częściej korzystać z aparatu telefonicznego, np. trzy razy w tygodniu.

Dyrektor Zakładu Karnego, wnosząc o uznanie skarg za oczywiście bezzasadne, argumentował, iż zmiany dotychczasowych zasad korzystania z samoinkasujących aparatów telefonicznych dokonano Zarządzeniem Dyrektora Zakładu Karnego z dnia 17 września 2022 r., mając na uwadze przepisy ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw. Podniósł, że: „(...) zarzut osadzonego odnosi się wprost do decyzji dyrektora podjętej w ramach posiadanych przez niego kompetencji i opartej na przepisach prawa powszechnie

obowiązującego, co wyklucza możliwość uwzględnienia żądania skarżącego”. W jednej ze swoich opinii Dyrektor przedstawił jeszcze dodatkowy argument: „zgodnie z art. 1 pkt 96 ww. ustawy, w art. 249 § 1 Kkw uchylony został pkt 5 stanowiący, że sposoby korzystania z aparatów telefonicznych określone zostają w regulaminie organizacyjno-porządkowym wykonywania kary pozbawienia wolności”. Argumentacja ta jest błędna, bowiem wskazany przepis wszedł w życie 1 stycznia 2023 r. Dyrektor Okręgowy Służby Więziennej w Łodzi, w pismach skierowanych do skarżących, również wskazał, że zmiana dotychczasowego porządku wewnętrznego nastąpiła z uwagi na konieczność dostosowania zasad korzystania z samoinkasujących aparatów telefonicznych do nowych uregulowań prawnych, zawartych w k.k.w. Taką samą argumentację przedstawił Sąd Penitencjarny.

Dokonując oceny powyższych rozstrzygnięć, należy podnieść, iż prawa i obowiązki osób pozbawionych wolności określone w porządkach wewnętrznych powinny być spójne z prawami i obowiązkami określonymi w aktach wyższego rzędu. Wymóg zgodności porządków wewnętrznych, jako aktów prawa wewnętrznego, z prawem powszechnie obowiązującym wynika bowiem z Konstytucji RP (art. 93 ust. 3). Mając powyższe na uwadze – w ocenie przedstawicieli Rzecznika – zapisy porządku wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu, odnoszące się do omawianej kwestii, nie spełniają wymogu, o którym mowa wyżej. Z tego powodu oczekiwania skarżących w zakresie zwiększenia częstotliwości korzystania z aparatu telefonicznego nie można uznać za oczywiście bezzasadne.

Należy ponownie wskazać, iż użycie przez ustawodawcę sformułowania „co najmniej raz w tygodniu” wskazuje, że jest możliwość większej częstotliwości korzystania przez skazanego z aparatu telefonicznego, a nie tylko jeden raz w tygodniu, jak stanowi porządek wewnętrzny Zakładu Karnego. Skoro więc przepisy Kodeksu karnego wykonawczego nie limitują, ile razy skazany może skorzystać z tego prawa w ciągu tygodnia, a jedynie gwarantują, że co najmniej raz w tygodniu, to znaczy, iż skarżący ma prawo sądzić, że porządek wewnętrzny takich ograniczeń wprowadzać nie może, bowiem pozostają one w sprzeczności z aktem wyższego rzędu. Kwestie te szerzej zostały omówione w punkcie 3 Informacji z wizytacji Zakładu Karnego, zatytułowanym „Korzystanie z samoinkasujących aparatów telefonicznych”.

Ponadto nie może ująć uwadze, iż zgodnie z rekomendacjami CZSW⁵ jako oczywiście bezzasadne traktowane są te skargi, które zawierają przesłanki odnoszące

⁵ Pismo z dnia 15 września 2022 r., BSW.054.60.2022.AW.

się bezpośrednio do przepisów prawa powszechnie obowiązującego, wykluczające możliwość uwzględnienia żądania lub niebudzące bez potrzeby głębszej analizy najmniejszych wątpliwości co do braku szans na jego uwzględnienie albo nieweryfikowalne lub niemożliwe do zaistnienia. Zatem dokonując oceny skargi pod kątem przesłanek zawartych w art. 6 § 3 ust. 4 k.k.w., należy odnieść się w tym przypadku do brzmienia przepisów Kodeksu karnego wykonawczego, jako prawa powszechnie obowiązującego, a nie do rozwiązań Zarządzenia Dyrektora Zakładu Karnego w sprawie porządku wewnętrznego, czyli aktu prawa wewnętrznego.

W badanym okresie nie odnotowano skarg pozostawionych bez rozpoznania z uwagi na przekroczenie 7 dni od powzięcia informacji o zdarzeniu będącym podstawą skargi. Analiza dokumentacji skargowej wykazała, że w jednym przypadku skarżący został wezwany do wskazania daty wystąpienia zdarzenia z uwagi na nieprecyzyjne określenie jego okoliczności. Skarga podlegała więc indywidualnej ocenie i wnikliwej weryfikacji pod kątem możliwości odniesienia się do zarzutu. Po uzupełnieniu braku przeprowadzono postępowanie wyjaśniające, którego wyniki nie pozwoliły na uznanie skargi za uzasadnioną. Skarżący został powiadomiony o tym rozstrzygnięciu na piśmie wraz z informacją, że na przedstawione stanowisko Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu przysługuje prawo złożenia skargi do Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej w Łodzi.

Spośród 23 wybranych losowo osadzonych, z którymi przedstawiciele Rzecznika przeprowadzili rozmowy w cztery osoby, 21 osadzonych nie składało skarg podczas pobytu w Zakładzie Karnym. Szesnastu rozmówców wskazało, że nie miało powodu, by wnosić skargi. Pięciu osadzonych swoją decyzję o niekorzystaniu z prawa do skargi argumentowało, że działanie takie jest nieskuteczne i nie rozwiązuje problemu (2 osoby) lub napisanie skargi przynosi niepożądane konsekwencje dla skarżącego, np. Służba Więzienna „uprzykrza życie”, „ma się wtedy częste kontrole”, „to się obróci przeciwko mnie” (3 osoby). Dwóch rozmówców twierdziło, że sporządziło skargi podczas pobytu w ww. jednostce. Jeden z nich pisemną skargę do Dyrektora jednostki przekazał wychowawcy. Twierdził, że nie otrzymał potwierdzenia, które dokumentowałoby datę złożenia pisma. Drugi osadzony, w piśmie zaadresowanym do Sądu Penitencjarnego, kwestionował stanowisko Dyrektora Zakładu Karnego w przedmiocie negatywnie rozpatrzonej prośby o wyrażenie zgody na skorzystanie po raz drugi w tygodniu z aparatu telefonicznego. Skargę tę przekazał wychowawcy,

zgodnie z procedurą określoną w art. 7 § 3 k.k.w.⁶ Nie otrzymał potwierdzenia daty jej przekazania, został natomiast pisemnie poinformowany, że pismo przesłano zgodnie z właściwością do Sądu.

Z otrzymanych od Dyrektora jednostki wyjaśnień wynika, że nie ma konieczności wydawania autorowi skargi, skierowanej do Dyrektora Zakładu Karnego, pisemnego potwierdzenia daty jej odbioru, bowiem nie jest to korespondencja wysyłana, a jedynie przekazywana Dyrektorowi. Funkcjonariusz przyjmujący od osadzonego korespondencję wewnętrzną, w tym skargę – kierowaną do Dyrektora Zakładu Karnego, jest zobowiązany jedynie do umieszczenia na niej daty jej odbioru. Taki sposób działania zaleca CZSW w swoich rekomendacjach dotyczących przyjmowania skarg osób pozbawionych wolności, o których mowa wyżej. Stanowią one m.in., że organ właściwy do załatwienia skargi ocenia terminowość jej złożenia, przyjmując za dzień złożenia skargi dzień jej przyjęcia przez funkcjonariusza zakładu karnego/aresztu śledczego odbierającego korespondencję bezpośrednio od skazanych. By zrealizować tę rekomendację, w przedmiotowym piśmie wskazano, iż na korespondencji kierowanej przez osadzonych bezpośrednio do dyrektora zakładu karnego/aresztu śledczego funkcjonariusz ją przyjmujący umieszcza datę jej odbioru.

Zweryfikowano realizację tego zalecenia poprzez analizę dokumentacji dotyczącej 2 skarg skierowanych do Dyrektora jednostki, przekazanych przez skarżących swoim przełożonym. W obu przypadkach data sporządzenia pism to 20 września 2022 r. Pisma są opatrzone dekretacją z dnia 21 września 2022 r. Dyrektora Zakładu Karnego oraz pieczęcią, umieszczaną w sekretariacie jednostki, z datą wpływu oraz liczbą dziennika zarejestrowanej korespondencji. Na pismach nie widnieją natomiast żadne adnotacje, które wskazywałyby na datę odebrania korespondencji oraz identyfikowałyby bezpośrednio osobę odbierającą pismo. Powyższe dane nie pozwalają więc jednoznacznie ustalić, kto i kiedy odebrał korespondencję od skarżących.

W ocenie Rzecznika, brak sformalizowanego sposobu potwierdzania daty odbioru skargi, skierowanej bezpośrednio do Dyrektora, jak to ma miejsce w przypadku pisemnych potwierdzeń odbioru korespondencji urzędowej, może rodzić

⁶ Art. 7 § 3 K.k.w.: „Skarga na decyzję, o której mowa w § 1, przysługuje skazanemu w terminie 7 dni od dnia ogłoszenia lub doręczenia decyzji; decyzję ogłasza się lub doręcza wraz z uzasadnieniem i pouczeniem o przysługującym skazanemu prawie, terminie i sposobie wniesienia skargi. Skargę wnosi się do organu, który wydał zaskarżoną decyzję. Jeżeli organ, który wydał zaskarżoną decyzję, nie przychylił się do skargi, przekazuje ją wraz z aktami sprawy bezzwłocznie do właściwego sądu”.

trudności w zakresie ustalenia rzeczywistej daty jej złożenia. Także dla osadzonego, wobec faktu, iż osoby pozbawione wolności nie otrzymują potwierdzeń odbioru korespondencji kierowanej do dyrektora jednostki penitencjarnej, o co Rzecznik wnioskował⁷, problematyczne może być udowodnienie, że osadzony dotrzymał 7-dniowego terminu na złożenie skargi.

Dyrektor Zakładu Karnego wyjaśnił, że osadzeni byli informowani o zmianach wynikających z nowelizacji Kodeksu karnego wykonawczego w zakresie art. 6 k.k.w. Akcja informacyjna miała miejsce bezpośrednio przed wejściem w życie zmian. Wychowawcy pełniący służbę w oddziałach mieszkalnych zapoznawali osadzonych z nową treścią wskazanego przepisu. Informacje na ten temat były także przekazywane w audycjach emitowanych w zakładowym radiowęźle. Istnieje możliwość samodzielnego zapoznania się przez osadzonych z nowymi przepisami, w bibliotece znajduje się bowiem 45 egzemplarzy znowelizowanego Kodeksu karnego wykonawczego. Chętni mają też zapewniony dostęp do stanowiska komputerowego i skorzystania z informacji na ten temat zawartych w BIP.

5. Realizacja widzeń

Do realizacji widzeń skazanych i tymczasowo aresztowanych służyły:

- 1/ ogólna sala widzeń,
- 2/ stanowiska do udzielania widzeń w sposób uniemożliwiający kontakt bezpośredni pomiędzy osadzonym a osobą odwiedzającą,
- 3/ pomieszczenie do widzeń bez osoby dozorującej,
- 4/ pomieszczenie do udzielania widzeń w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej, oraz
- 5/ pomieszczenie dla osób oczekujących na widzenie.

W związku z planowaną przebudową sali widzeń od dnia 1 grudnia 2022 r. pomieszczenia, które w dniach wizytacji były wykorzystywane, miały zostać wyłączone z użytkowania. W okresie przebudowy widzenia mają być udzielane w tymczasowej sali widzeń, która w dniu wizytacji była jeszcze remontowana i przystosowywana do realizacji tych zadań. Z informacji przekazanych przez kierownictwo jednostki wynika, że oddanie nowej sali widzeń planowane jest za ok. 6 miesięcy.

⁷ Wystąpienie RPO z dnia 27.10.2016 r., IX.517.2396.2016, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/osadzeni-powinni-otrzymywac-potwierdzenie-odbioru-korespondencji-kierowanej-do-dyrektorow>.

Rodziny oczekują na widzenie w poczekalni. Znajdują się tu zamykane szafki, w których odwiedzający zostawiają swoje rzeczy przed wejściem na salę widzeń, jest również toaleta dla odwiedzających. Dla osób, które przybyły na widzenie z małymi dziećmi, wydzielono pomieszczenie, w którym znajduje się stół z przewijakiem dla niemowląt, stolik i krzesła oraz przenośny parawan. Pomieszczenie to jest również wykorzystywane do przeprowadzania kontroli osobistej osób odwiedzających.

W funkcjonującej w dniach wizytacji ogólnej sali widzeń znajdowało się 7 stanowisk przeznaczonych do odbywania widzeń w sposób określony w art. 105a § 6 k.k.w. (pod nadzorem funkcjonariusza, w sposób umożliwiający bezpośredni kontakt skazanego z osobą odwiedzającą, przy oddzielnym stoliku). Stoliki były połączone ze sobą, tworząc dwa długie blaty. Osadzeni byli umieszczani po jednej jego stronie, rodziny po drugiej, kontakt pomiędzy osadzonym a odwiedzającymi był więc ograniczony. Z wyjaśnień udzielonych wizytującym wynika, że taka organizacja sali widzeń nastąpiła w związku z pandemią: ten sposób ustawienia stolików umożliwił zainstalowanie przegród oddzielających osadzonych i odwiedzających, służących minimalizacji zagrożenia epidemicznego. Kiedy ustała potrzeba stosowania ograniczeń, przegrody zostały zdemontowane, jednak nie zlikwidowano połączenia stołów. Stosowany w dniach wizytacji sposób organizacji widzeń nie odpowiadał więc dyspozycji zawartej w art. 105a § 6 k.k.w., który mówi o realizacji widzeń przy oddzielnym stoliku.

W pomieszczeniu ogólnej sali widzeń znajdowały się 4 stanowiska przeznaczone do udzielania widzeń tymczasowo aresztowanym w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt osadzonego z osobą odwiedzającą (art. 217 § 2 k.k.w.) oraz do udzielania widzeń skazanym, którzy zostali ukarani karą dyscyplinarną odbywania widzeń w taki sposób (art. 143 § 1 pkt 6 k.k.w.). Od strony ogólnej sali widzeń do stanowiska doprowadzane były osoby odwiedzające (rodziny, adwokaci), natomiast osadzeni znajdowali się w pomieszczeniu oddzielnym od odwiedzających przezroczystą przesłoną. Komunikacja pomiędzy osadzonymi a odwiedzającymi następowała z użyciem słuchawki telefonicznej.

W bezpośrednim sąsiedztwie stanowisk do udzielania widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt osadzonego z osobą odwiedzającą usytuowane było stanowisko funkcjonariusza sprawującego nadzór nad widzeniami. Powodowało to, że w przypadku realizacji widzenia z obrońcą lub innymi podmiotami wskazanymi w art. 8 § 3 i art. 215 § 1 k.k.w., funkcjonariusz nadzorujący widzenia mógł słyszeć, co mówią te osoby. Warunki przeprowadzania widzeń z tymi podmiotami nie

odpowiadały zatem dyspozycjom zawartym we wskazanych wyżej przepisach, stanowiących, że rozmowy z obrońcą, pełnomocnikiem będącym adwokatem lub radcą prawnym oraz przedstawicielem niebędącym adwokatem ani radcą prawnym, który został zaaprobowany przez Przewodniczącego Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do reprezentowania skazanego przed tym Trybunałem, odbywają się podczas nieobecności innych osób i nie podlegają kontroli.

Widzenia bez osoby dozorującej odbywały się w pomieszczeniu, do którego wchodziło się z ogólnej sali widzeń. Sala ta wyposażona była w stół i krzesła. Pomieszczenie nie posiadało drzwi, przez otwór drzwiowy funkcjonariusz ze swego stanowiska widział część sali, przebywając bliżej wejścia do sali mógł również słyszeć prowadzone rozmowy. Pomieszczenie nie zapewniało zatem właściwych warunków do realizacji widzeń skazanych bez osoby dozorującej.

Zarówno w ogólnej sali widzeń, jak i sali do widzeń bez osoby dozorującej, odbywały się również widzenia skazanych i tymczasowo aresztowanych (w przypadku udzielenia przez organ dysponujący zgody na widzenie w sposób umożliwiający bezpośredni kontakt) z obrońcami. Z wyjaśnień udzielonych wizytującym wynika, że w sytuacji, gdy w salach widzeń odbywały się widzenia z rodzinami, do udzielania widzeń z obrońcą wykorzystywana była świetlica przeznaczona dla funkcjonariuszy, znajdująca się w budynku administracji.

W ogólnej sali widzeń znajdowały się trzy kamery monitoringu, które swoim zasięgiem obejmowały również stanowiska do udzielania widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą. Z udzielonych wizytującym wyjaśnień wynikało, że kamery przekazują obraz także wówczas, gdy w sali lub na wydzielonych stanowiskach odbywają się widzenia osadzonych z obrońcami lub innymi podmiotami określonymi w art. 8 § 3 i art. 215 § 1 k.k.w. Jak już wcześniej wskazano, obowiązujące przepisy stanowią, że spotkania osoby pozbawionej wolności z tymi podmiotami odbywają się bez obecności innych osób. Obecność innej osoby podczas spotkania skutkuje zarówno możliwością słuchania rozmowy, jak i obserwowania zachowania jego uczestników. Przepis stanowiący o „nieobecności innych osób” musi być zatem rozumiany jako nakaz odbywania spotkania poza zasięgiem słuchu i wzroku osób postronnych, a zatem również bez możliwości obserwowania przebiegu tych spotkań za pomocą kamery monitoringu.

Do ogólnej sali widzeń przylegało pomieszczenie kantyny. Osoby odwiedzające mogły przez okienko w sali widzeń dokonywać zakupu poczęstunku. W sali nie

funkcjonował kącik zabaw dla dzieci, w którym dzieci uczestniczące w widzeniu mogłyby pobawić się, same lub z rodzicami.

W Zakładzie Karnym funkcjonowało pomieszczenie do widzeń w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej. Było ono wyposażone zgodnie z Załącznikiem nr 3 do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 2016 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych. W pomieszczeniu znajdowała się łazienka wyposażona w umywalkę i sedes, do dyspozycji były papier toaletowy i środki czystości. Przed wejściem do pomieszczenia była szafka, na której w dniu wizytacji leżała świeża zmiana bielizny pościelowej oraz kosz na brudną pościel. Pomieszczenie było wyposażone w sygnalizację przyzywową, umożliwiającą wezwanie funkcjonariusza w razie potrzeby. Z udzielonych wizytującym informacji wynika, że ostatnie widzenie w tym pomieszczeniu odbyło się w tygodniu poprzedzającym wizytację.

Wizytujący obejrzeli ponadto pomieszczenia tymczasowej sali widzeń. Trwały tam jeszcze prace remontowe, wydzielona była jedynie przestrzeń do udzielania widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą. Z uzyskanych informacji wynikało, że planuje się zainstalowanie kamer monitoringu. Ponieważ będą tam realizowane również widzenia tymczasowo aresztowanych z obrońcami, wymaga rozważenia, w jaki sposób zagwarantowana zostanie poufność tych kontaktów i ochrona tajemnicy adwokackiej.

Tymczasowa sala widzeń będzie dostępna dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich, dzięki zbudowaniu podjazdu i zachowaniu odpowiedniej szerokości drzwi. Również łazienka znajdująca się przy sali widzeń będzie przystosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową. Z uwagi na brak miejsca przy sali widzeń nie będzie funkcjonowała kantyna, planuje się jednak ustawienie automatów, w których rodziny będą mogły kupić drobne przekąski i napoje.

Na stronie internetowej jednostki dostępna jest informacja dla odwiedzających o zasadach udzielania widzeń. Rodziny telefonicznie umawiają termin widzenia. Do tego celu służą dwa numery telefonów, jeden dla rodzin skazanych, drugi dla rodzin tymczasowo aresztowanych. Jak wynika z przekazanych wizytującym informacji, w przypadku, gdy na widzenie zgłosi się osoba uprawniona do widzeń, ale nie umówiona wcześniej, widzenie może być jej udzielone, o ile będzie wolne miejsce

w sali widzeń. Osadzeni, z którymi rozmawiano, nie zgłaszali uwag odnośnie do procedury zgłaszania się rodzin na widzenia ani sposobu realizacji widzeń.

Z informacji zamieszczonych na stronie internetowej Zakładu wynika, że ze względu na realizację od dnia 1 grudnia 2022 roku inwestycji rozbudowy budynku administracyjnego w części przeznaczonej na salę widzeń i związaną z tym koniecznością przeniesienia widzeń osadzonych do przystosowanego do tego celu pomieszczenia zastępczego, Dyrektor Zakładu Karnego, na podstawie Zarządzenia⁸ nakazał wstrzymanie widzeń bez osoby dozoru, a także zawężenie możliwości dokonywania zakupów artykułów żywnościowych i napojów w czasie widzeń do asortymentu znajdującego się w automacie vendingowym. Powyższy nakaz obowiązuje w okresie od dnia 1 grudnia 2022 roku do dnia 30 listopada 2023 roku.

6. Dostęp do komunikatora internetowego Skype oraz do stron Biuletynu Informacji Publicznej

6.1. Dostęp do komunikatora internetowego Skype

Skazani przebywający w Zakładzie Karnym mają możliwość kontaktowania się, za zgodą Dyrektora, z osobami bliskimi za pośrednictwem komunikatora internetowego Skype. Do tego celu jest przeznaczone obecnie jedno pomieszczenie, niemonitorowane, usytuowane w łączniku pomiędzy II i IV oddziałem. W pomieszczeniu znajdują się dwa stanowiska komputerowe. Aby zapewnić prywatność i komfort rozmowy skazani korzystają ze słuchawek, a monitory ustawione są z dwóch boków stolika. Skazani znajdują się, co do zasady, sami w pomieszczeniu, funkcjonariusz może jednak w każdej chwili dokonać sprawdzenia, czy kontakt jest realizowany zgodnie z udzieloną zgodą i zgodnie z ustalonymi zasadami.

Kwestie korzystania przez skazanych ze Skype'a reguluje Zarządzenie Nr 105/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 7 września 2022 r. w sprawie zasad określających utrzymywanie kontaktów z rodziną i innymi osobami bliskimi przez program SKYPE. Wizytujący stoją na stanowisku, że także w Porządku wewnętrznym, oprócz informacji o możliwości korzystania ze Skype'a, powinna znaleźć się szersza informacja o zasadach korzystania z tego komunikatora.

⁸ Zarządzenie Nr 139/2022 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 28 listopada 2022 r. w sprawie wprowadzenia ograniczeń w zakresie widzeń osadzonych w Zakładzie Karnym w Łowiczu.

Zgodnie z przywołanym zarządzeniem korzystanie z kontaktów za pośrednictwem Skype'a umożliwia się jedynie skazanym nieutrzymującym kontaktów z rodziną w formie widzeń, przy czym jednocześnie spełniona musi zostać co najmniej jedna z wymienionych poniżej przesłanek:

1/ skazany jest rodzicem lub opiekunem prawnym dziecka do lat 15,

2/ skazany jest cudzoziemcem,

3/ rodzina lub osoby najbliższe skazanego zamieszkują w znacznej odległości od zakładu karnego,

4/ sytuacja rodzinna, zdrowotna lub finansowa rodziny lub osób najbliższych skazanego uniemożliwia przyjazd na widzenie (§ 4 Zarządzenia).

Korzystanie ze Skype'a odbywa się w wyznaczonym dniu tygodnia, w środy, w godzinach od 9.00 do 15.00. Rozmowa może trwać maksymalnie 30 minut, po czym następuje półgodzinna przerwa przeznaczona na odprowadzenie skazanych i doprowadzenie kolejnych. Przepisy Zarządzenia dopuszczają skorzystanie przez skazanego ze Skype'a raz w miesiącu. W celu nawiązania połączenia skazani mogą korzystać z konta zakładu karnego. Z wyjaśnień udzielonych wizytującym wynika, że w razie problemów z obsługą komunikatora skazany może zwrócić się o pomoc do pracowników działu informatyki i łączności w zakładzie karnym.

Zwraca uwagę fakt, że w ostatnim czasie kontakty skazanych z rodziną i innymi osobami bliskimi za pośrednictwem Skype'a zostały w znacznym stopniu ograniczone. Spośród trzech pomieszczeń służących do realizacji tych kontaktów, dwa zlikwidowano, pozostawiając tylko jedno, przy czym korzystanie z niego jest ograniczone do jednego dnia w tygodniu. W wyznaczonym dniu z rozmowy przez komunikator może skorzystać maksymalnie 12 osób.

Wprowadzono jednocześnie zasady, które wykluczają możliwość skorzystania przez znaczną grupę skazanych z tej formy kontaktu z rodziną. Zgodnie z treścią Zarządzenia 105/22 kontaktować się z bliskimi za pośrednictwem Skype'a może wyłącznie ten skazany, który nie korzysta z widzeń. Zapis ten wyłącza możliwość skorzystania z tej formy kontaktu np. przez skazanego, który dotychczas regularnie korzystał z widzeń, lecz obecnie osoba bliska nie może już przyjeżdżać na widzenia. W Zarządzeniu nie wskazano, ile czasu musi upłynąć od ostatniego widzenia, aby administracja jednostki uznała, że skazany nie korzysta z widzeń. Z informacji

uzyskanych w rozmowach ze skazanymi wynika natomiast, że jest to okres 6 miesięcy. Przez cały ten czas skazany nie będzie miał kontaktów w postaci widzeń ani kontaktów za pośrednictwem komunikatora Skype. Przyjęta zasada wyklucza również możliwość kontaktu skazanego przez komunikator Skype np. z dzieckiem, które nie odwiedza go w zakładzie karnym, w sytuacji, gdy jest on odwiedzany przez inne osoby (np. rodziców czy znajomych). W ocenie wizytujących przyjęte rozwiązanie nie jest właściwe i prowadzi do pozbawienia skazanych możliwości utrzymywania kontaktów z bliskimi za pośrednictwem komunikatora Skype w sytuacjach, gdy byłoby to uzasadnione i racjonalne.

Spośród 23 osób, z którymi rozmawiano, 6 korzystało z rozmów za pośrednictwem Skype'a, a 6 kolejnych wyraziło chęć korzystania z kontaktów w tej formie, gdyby była taka możliwość. Część z nich korzystała wcześniej z rozmów przez Skype'a, jednak utracili tę możliwość po wejściu w życie nowego Zarządzenia. Obecnie z tej formy komunikacji może skorzystać ok. 48 skazanych w miesiącu, w sierpniu 2022 r. natomiast przed wejściem w życie nowych zasad ze Skype'a skorzystało 246 osób. Z zebranych informacji wynika, że zainteresowanie skazanych tą formą komunikacji z bliskimi w dalszym ciągu pozostaje duże, znacznie przewyższające obecnie ustalone możliwości realizacji: we wrześniu 2022 r. wnioski o taką rozmowę złożyło 128 skazanych, wszystkie te wnioski zostały uznane za spełniające warunki wskazane w Zarządzeniu i zaakceptowane przez Dyrektora. Liczby pokazują, że mimo iż zgodnie z Zarządzeniem skazany może skorzystać ze Skype'a raz w miesiącu, faktyczne oczekiwanie na realizację rozmowy wynosiło blisko trzy miesiące.

6.2. Dostęp do Biuletynu Informacji Publicznej

Kwestię korzystania z Biuletynu Informacji Publicznej reguluje Instrukcja Nr 3/2020 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 3 lipca 2020 r. w sprawie zasad udostępniania osadzonym stron Biuletynu Informacji Publicznej. Zgodnie z tymi regulacjami osadzony zgłasza potrzebę skorzystania z BIP i zgłoszenie to jest realizowane bezzwłocznie, nie później niż kolejnego dnia roboczego. Osadzeni korzystają z komputera pod nadzorem funkcjonariusza z działu informatyki i łączności, w wyznaczonych godzinach, zgodnie z harmonogramem stanowiącym załącznik do Instrukcji. Czas jednorazowego korzystania z BIP wynosi 30 minut. Funkcjonariusz działu informatyki i łączności świadczy techniczne wsparcie dla osadzonych, którzy doświadczają trudności w korzystaniu z komputerów. Poczynione ustalenia wskazują,

że Harmonogram korzystania z wyznaczonego stanowiska komputerowego w celu dostępu do BIP wymienia aż cztery miejsca do korzystania z BIP. Stan ten był aktualny w czasie pandemii, gdy zwiększono liczbę stanowisk komputerowych, aby skazani mieli szerszą możliwość porozumiewania się za pomocą komunikatora internetowego Skype. Podczas wizytacji funkcjonowało już tylko jedno pomieszczenie ze stanowiskami komputerowymi, znajdujące się w łączniku pomiędzy oddziałami II a III. Pomieszczenie wyposażono w dwa stanowiska komputerowe, z których można było uzyskać dostęp do BIP oraz skorzystać z rozmowy za pośrednictwem komunikatora Skype.

Z przedstawionych informacji wynika, że zainteresowanie korzystaniem z dostępu do stron internetowych BIP nie jest duże (kilka, kilkanaście wniosków z jednego oddziału rocznie). Zgłoszenia są realizowane najczęściej w tym samym dniu, najpóźniej w dniu następnym. W trakcie rozmów z osadzonymi nie odebrano skarg na utrudnienia w korzystaniu z dostępu do BIP.

W Porządku wewnętrznym dla skazanych zawarta została informacja o możliwości korzystania z dostępu do stron internetowych BIP (Rozdział XXI pkt 5 b). Takiej informacji nie zawiera natomiast Porządek wewnętrzny dla tymczasowo aresztowanych, mimo że również mają oni prawo do korzystania z dostępu do stron Biuletynu. W ocenie wizytujących obydwie Porządki wewnętrzne powinny ponadto zawierać informację o zasadach korzystania z dostępu do BIP.

7. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego w oparciu o ustawę o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej

Analiza stosowania środków przymusu bezpośredniego, dokonana w oparciu o przegląd dokumentacji, pozwala na sformułowanie wniosku, iż w Zakładzie Karnym w Łowiczu środki te stosowano zgodnie z zasadami wynikającymi z ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej⁹. W pierwszej kolejności wobec sprawców naruszenia porządku prowadzono działania zmierzające do zażegnania konfliktu bez konieczności użycia siły w jakiegokolwiek postaci. W każdym przypadku użycia środków przymusu czyniono to w sposób niezbędny do osiągnięcia celów tego użycia oraz proporcjonalnie do stopnia zagrożenia, wybierając środek o możliwie jak najmniejszej dolegliwości.

⁹ Tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r. poz. 1416 ze zm.

W 2020 r. w Zakładzie Karnym 11 razy zastosowano środki przymusu bezpośredniego, w tym ośmiokrotnie wobec jednego osadzonego. W kolejnych dwóch latach po ten sposób rozwiązywania sytuacji kryzysowych sięgano zdecydowanie rzadziej: w 2021 r. był jeden przypadek użycia środków przymusu, a w 2022 r., do dnia wizytacji, decyzję o zastosowaniu przymusu bezpośredniego podjęto dwukrotnie.

Środków przymusu użyto najczęściej z powodu konieczności wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem, odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie lub zdrowie funkcjonariusza albo innej osoby oraz niszczenia mienia. Korzystano z następujących środków – siła fizyczna (6 przypadków), siła fizyczna i kajdanki założone na ręce (3 przypadki) oraz cela zabezpieczająca (5 przypadków). Nie stosowano środków, które są bardziej opresyjne (kask zabezpieczający, pas obezwładniający jednoczęściowy) czy też stwarzające większe zagrożenie dla osób, wobec których się je używa (pas obezwładniający wieloczęściowy, pałka służbowa, chemiczne i wodne środki obezwładniające).

Siła fizyczna oraz kajdanki założone na ręce były stosowane krótko, maksymalnie do 5 minut. Trzech osadzonych, wobec których podjęto decyzję o zastosowaniu celi zabezpieczającej, przebywało w niej: 11 godz. i 34 min., 13 godz. i 41 min., 24 godz. i 30 min., 24 godz. i 32 min., 45 godz.

Na podstawie analizy notatek ze stosowania środków przymusu bezpośredniego należy stwierdzić, że w Zakładzie Karnym środki przymusu bezpośredniego były stosowane w sposób zróżnicowany, dostosowany rodzajem środka i czasem jego użycia do sytuacji. Zasadę indywidualizacji stosowania środków uwzględniano także w przypadku pobytu osadzonego w celi zabezpieczającej – brano pod uwagę ewolucję zachowania i postawy osadzonego. W każdym przypadku prowadzono wobec osób przebywających w celi zabezpieczającej oddziaływania penitencjarne w postaci zapewnienia kontaktu z wychowawcą i wsparcia psychologa. W dwóch przypadkach, po stwierdzeniu pobudzenia psychoruchowego osadzonego oraz braku logicznego kontaktu słownego, przerwano stosowanie środków przymusu i przewieziono więźnia na konsultację psychiatryczną. Wobec jednego osadzonego zakończono stosowanie przymusu w postaci celi zabezpieczającej z uwagi na brak skuteczności tego środka. Wielokrotne próby zmotywowania osadzonego do zmiany postawy i zachowania nie przynosiły pożądanego efektu. Uznano więc, że osadzony wymaga obserwacji psychiatrycznej celem postawienia diagnozy i wprowadzenia leczenia farmakologicznego. Te przypadki pokazują, że funkcjonariusze, podejmując działania, o których mowa, zachowywali odpowiednią równowagę pomiędzy stopniem ingerencji

w wartości zagwarantowane w Konstytucji RP¹⁰ a celem stosowania środków przymusu, jakim jest przywrócenie bezpieczeństwa osób i porządku w zakładzie karnym.

Dokumentacja dotycząca stosowania środków przymusu była kompletna¹¹, czyli składała się z notatki oraz nośnika zawierającego zapis z urządzeń rejestrujących¹². Wszystkie notatki z zastosowania środków przymusu bezpośredniego zawierały szczegółowy opis zdarzenia i zachowania osadzonego, które było przyczyną zastosowania środków przymusu. Notatki były także opatrzone w dane funkcjonariuszy stosujących przymus oraz datę i godzinę rozpoczęcia i zakończenia stosowania środków.

Każdy przypadek stosowania środków przymusu był poddany przez kierownika działu ochrony kontroli i ocenie pod kątem praworządnego i humanitarnego działania. Ocena ta była dokonywana na podstawie dokumentacji (notatka ze stosowania środków, książka przebiegu służby dowódcy zmiany), zapisu obrazu z kamery nasobnej, przenośnej (jeśli była używana) oraz kamer usytuowanych na korytarzu i w celi zabezpieczającej. Analiza notatek, sporządzonych przez osobę sprawującą nadzór nad działaniem funkcjonariuszy działu ochrony, pozwala na stwierdzenie, że ocena była dokonana w sposób wnikliwy, odnosiła się nie tylko do kwestii formalnych, ale także do przestrzegania zasady humanitarnego traktowania osadzonych, wobec których były stosowane środki przymusu, np. w jednym przypadku stwierdzono, że funkcjonariusz podczas kontroli zachowania osadzonego w celi zabezpieczającej prezentował brak profesjonalizmu: śmiał się i komentował zachowania osadzonego, w innym przypadku stwierdzono nieprawidłowe przeprowadzenie kontroli osobistej osadzonego – był on zobowiązany do całkowitego rozebrania się, a więc nie zastosowano zasady etapowości zdejmowania odzieży¹³. W jednym przypadku stwierdzono uchybienia w zakresie dokumentowania użycia środków przymusu: nie odnotowano odmowy przyjęcia przez osadzonego posiłku, nie uzasadniono decyzji o zakończeniu stosowania przymusu. Sformułowano również zastrzeżenia do

¹⁰ Konstytucja RP gwarantuje jednostce prawną ochronę życia (art. 38) i wolności (art. 31), chroni godność, która jest dobrem niezbywalnym i przyrodzonym (art. 30), chroni wolność i nietykalność osobistą (art. 41) i wprowadza powiązany z nimi zakaz stosowania tortur oraz kar cielesnych (art. 40).

¹¹ Poza jednym przypadkiem – z wyjaśnień Dyrektora jednostki wynika, że materiał video został przekazany do Biura Ochrony Centralnego Zarządu Służby Więziennej.

¹² Zgodnie z § 5 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 czerwca 2013 r. w sprawie celi zabezpieczającej i izby izolacyjnej (Dz. U. poz. 638).

¹³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2016 r. w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej – § 68 pkt 5: w trakcie kontroli osadzony powinien być częściowo ubrany; funkcjonariusz najpierw kontroluje część odzieży, a przed kontrolą kolejnej części osadzony może się ubrać.

rejestracji zdarzenia za pomocą monitoringu, np. w kamerze przenośnej nie włączono daty i godziny użycia środków, kamera w celu zabezpieczającej działała wadliwie: następowało zawieszenie wizji, zaś fonia była niekompletna. W każdym przypadku stwierdzenia nieprawidłowości były proponowane działania naprawcze.

8. Prewencyjne stosowanie środka przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek w oparciu o ustawę o Służbie Więziennej

W związku z wejściem w życie z dniem 28 września 2022 r. nowelizacji ustawy o SW, kolejnym obszarem objętym wizytacją było prewencyjne używanie środków przymusu bezpośredniego. Zgodnie z art. 19 ust. 6 ww. ustawy, w zakładach karnych typu zamkniętego oraz aresztach śledczych funkcjonariusze wobec osób pozbawionych wolności, które:

1) przebywają poza celą mieszkalną – używają prewencyjnie środka przymusu bezpośredniego, o którym mowa w art. 12 ust. 1 pkt 2 lit. a ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej;

2) przejawiają zachowania mogące stwarzać albo stwarzające zagrożenie dla życia lub zdrowia innych osób lub bezpieczeństwa w zakładzie karnym lub areszcie śledczym – mogą używać prewencyjnie także środków przymusu bezpośredniego, o których mowa w art. 12 ust. 1 pkt 2 i 4 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.

Zgodnie z art. 19 ust. 7 ustawy o SW, dyrektor zakładu karnego albo dyrektor aresztu śledczego może zwolnić osobę pozbawioną wolności, o której mowa w ust. 6 pkt 1, z zastosowania wobec niej środka przymusu bezpośredniego, o którym mowa w art. 12 ust. 1 pkt 2 lit. a ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej. Zwolnienie odnotowuje się w Centralnej Bazie. Natomiast art. 19 ust. 10 ustawy określa, że każdorazowe zastosowanie środków przymusu bezpośredniego, o których mowa w art. 12 ust. 1 pkt 2 i 4 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, odnotowuje się w Centralnej Bazie.

Celem uszczegółowienia powyższego, Dyrektor Zakładu Karnego w Łowiczu w Instrukcji nr 120/22 z dnia 27 września 2022 r. określił zasady stosowania kajdanek w stosunku do osadzonych w Zakładzie Karnym w Łowiczu.

Środek przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek zakładanych na ręce obligatoryjnie stosuje się wobec wszystkich skazanych, którzy mogą stanowić lub stanowią zagrożenie w zakładzie karnym typu zamkniętego i areszcie śledczym. Środek ten używany jest każdorazowo wobec osadzonych, którzy przebywają poza całą mieszkalną, a w szczególności:

1. w czasie od przyjęcia osadzonego do jednostki do doprowadzenia do celi w oddziale mieszkalnym,
2. w stosunku do osadzonych, co do których istnieje uzasadnione podejrzenie zachowania nieprzewidywalnego, agresywnego lub w przypadku wydania w stosunku do nich indywidualnych zaleceń profilaktycznych,
3. do czasu zakończenia pierwszego posiedzenia Komisji Penitencjarnej w przedmiocie klasyfikacji osadzonego,
4. w przypadku doprowadzenia osadzonego w celu wymierzenia kary dyscyplinarnej lub ogłoszenia mu decyzji Komisji Penitencjarnej o degradacji,
5. w związku z realizacją czynności procesowych z udziałem funkcjonariuszy innych służb.

W zakładzie karnym typu półotwartego oraz w stosunku do osadzonych zwolnionych decyzją dyrektora ze stosowania kajdanek, funkcjonariusz prewencyjnie może użyć wobec osadzonego kajdanek na wniosek funkcjonariusza lub pracownika cywilnego pozostającego w bezpośrednim kontakcie z tym osadzonym lub w każdym przypadku, gdy funkcjonariusz uzna to za celowe.

W czasie realizacji czynności związanych z doprowadzaniem skazanych grupowo na: plac spacerowy, do łaźni, w celu udziału w spotkaniach religijnych i nabożeństwach, w zajęciach terapeutycznych, programach resocjalizacyjnych, zajęciach świetlicowych lub wobec skazanych pobieranych do zatrudnienia, na widzenie lub w celu skorzystania z aparatu telefonicznego, można odstąpić od prewencyjnego stosowania kajdanek, o ile funkcjonariusz realizujący te czynności uzna to za uzasadnione.

Na dzień wizytacji w jednostce penitencjarnej przebywało 713 osadzonych. Z udostępnionego rejestru pobytów wynika, że wobec 432 osadzonych zastosowano zwolnienie ze stosowania środka przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek zakładanych na ręce. Z kolei wobec 17 osadzonych wydano decyzję jednostkową

dotyczącą zwolnienia z prewencyjnego używania środków przymusu bezpośredniego. Jak wspomniano na początku tego rozdziału, prewencyjne stosowanie kajdanek, a także zwolnienie z ich stosowania dotyczy skazanych przebywających w zakładzie typu zamkniętego oraz tymczasowo aresztowanych. Wobec skazanych przebywających w zakładzie typu półotwartego nie stosuje się prewencyjnie tego środka przymusu.

W praktyce wizytujący nie zaobserwowali w Zakładzie Karnym nadużywania prewencyjnego stosowania środków przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek zakładanych na ręce. Powyższe znalazło również potwierdzenie w rozmowach indywidualnych z osadzonymi, którzy nie wskazywali na to, aby stosowano wobec nich prewencyjnie środki przymusu bezpośredniego. Jeden z osadzonych podczas rozmowy indywidualnej wskazał, że prewencyjnie zastosowano wobec niego kajdanki jeden raz podczas rozmowy z adwokatem, który nie wnioskował o to, aby odstąpiono od ich stosowania.

9. Wdrażanie rozwiązań mających na celu ochronę bezpieczeństwa funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej

Przed wejściem w życie znowelizowanych przepisów Kodeksu karnego wykonawczego kierownictwo jednostki przeprowadziło działania mające na celu rozpoznanie atmosfery wśród osadzonych, aby zapobiec różnym formom protestu wobec planowanych zmian. W wyniku przeprowadzonych czynności, już po wejściu w życie nowych regulacji, podjęto decyzję o przetransportowaniu do innych jednostek penitencjarnych czterech osadzonych, dwóm z nich nadano status tzw. niebezpiecznych.

Dla zapewnienia większego bezpieczeństwa funkcjonariuszom Służby Więziennej, pracownikom i innym osobom przebywającym na terenie jednostki, wprowadzono nowy system antynapadowy, w tym indywidualne sygnalizatory antynapadowe. W drzwiach dyżurek funkcjonariuszy zainstalowano zamki uniemożliwiające zamknięcie drzwi od środka oraz zamontowano okienka, przez które funkcjonariusze przebywający na korytarzu mają możliwość oglądu pomieszczenia i szybkiej reakcji w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa. W pomieszczeniach dyżurek, w niewielkiej odległości od wejścia, wyznaczono na posadzce żółtą linię, której nie może przekraczać osadzony podczas rozmowy z wychowawcą lub psychologiem.

10. Analiza porządku wewnętrznego

Podczas wizytacji obowiązywały: Zarządzenie Nr 60/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 9 maja 2022 roku w sprawie Porządku Wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu dla skazanych, Zarządzenie Nr 61/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 9 maja 2022 roku w sprawie Porządku Wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu dla tymczasowo aresztowanych, a także Zarządzenie Nr 109/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 17 września 2022 roku w sprawie zmiany Porządku Wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu dla tymczasowo aresztowanych oraz Zarządzenie Nr 110/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 17 września 2022 roku w sprawie zmiany Porządku Wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu dla skazanych.

Od 1 stycznia 2023 r. w Zakładzie Karnym obowiązują zmienione porządki wewnętrzne: Zarządzenie Nr 150/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 29 grudnia 2022 roku w sprawie Porządku Wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu dla skazanych oraz Zarządzenie Nr 151/22 Dyrektora Zakładu Karnego w Łowiczu z dnia 29 grudnia 2022 roku w sprawie Porządku Wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu dla tymczasowo aresztowanych.

Niektóre przepisy porządków, zarówno obowiązujących w czasie wizytacji, jak i obowiązujących obecnie, budzą zastrzeżenia wizytujących. Uwagi dotyczące zapisów porządków wewnętrznych dotyczących korzystania z telefonów samoinkasujących zostały już szczegółowo omówione we wcześniejszej części Informacji.

Ponadto krytycznie zostało ocenione rozwiązanie zawarte w rozdziale VI – „Godziny, miejsce i sposób odbywania spacerów oraz korzystania z kąpeli” w porządkach wewnętrznych dla skazanych i dla tymczasowo aresztowanych obowiązujących w czasie wizytacji, odpowiednio pkt 6 b oraz pkt 5 b. Zapis ten dopuszcza wnoszenie w okresie letnim plastikowej butelki z napojem na plac spacerowy, stanowi jednak, że butelka nie może posiadać zakrętki. Do otwartej butelki podczas spaceru dostaje się kurz, łatwo może też dojść do wylania płynu. Identyczne zapisy są zawarte w Porządkach wewnętrznych z dnia 29 grudnia 2022 roku (numeracja przepisów jw.). W ocenie przedstawicieli Rzecznika Praw Obywatelskich trudno znaleźć racjonalne uzasadnienie dla utrzymania takiego zakazu.

Zastrzeżenia wizytujących wzbudził ponadto zakaz prania odzieży własnej (z wyjątkiem bielizny) w celi mieszkalnej (Rozdział VIII „Ilość i rodzaj odzieży, bielizny i obuwia, które skazany może posiadać w celi mieszkalnej” pkt 12 – Porządek

wewnętrzny dla skazanych i pkt 5 – Porządek wewnętrzny dla tymczasowo aresztowanych). W ocenie wizytujących, jeśli osadzonemu zezwala się na posiadanie odzieży własnej (skazani w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego oraz tymczasowo aresztowani mają prawo do korzystania z takiej odzieży), to należy jednocześnie zapewnić możliwość utrzymania tej odzieży w czystości. Jeżeli odzież nie może być prana w celi mieszkalnej, to należy stworzyć warunki do prania jej w innym miejscu. W Porządku wewnętrznym powinna być zatem zawarta informacja, w jaki sposób osadzony może zadbać o utrzymanie w czystości odzieży prywatnej. Problematyka ta była poruszana w wystąpieniu Rzecznika Praw Obywatelskich do DGSW z 10.04.2014 r. (II.17.1826.2014), gdzie Rzecznik wskazał na konieczność podejmowania działań z zakresu readaptacji skazanych i kształtowania społecznie pożądanych postaw. Przepisy obu Porządków wewnętrznych pozostały niezmienione (rozd. VIII pkt 6 – Porządek wewnętrzny dla skazanych i Porządek wewnętrzny dla tymczasowo aresztowanych).

Wątpliwości budzi także przepis rozdz. VIII pkt 1 stanowiący, że jeżeli skazany w zakładzie karnym typu półotwartego zrezygnuje z pobrania odzieży skarbowej, to może, bez występowania o zgodę, posiadać zamiennie w celi mieszkalnej określone ilości odzieży, bielizny i obuwia. Tak sformułowany przepis sugeruje, że jeśli skazany pobierze odzież skarbową, to nie może już posiadać w celi mieszkalnej odzieży własnej. Wymaga więc podkreślenia, że skazany odbywający karę w zakładzie karnym typu półotwartego ma prawo posiadać własną odzież, bieliznę i obuwie. Oba kwestionowane zapisy znalazły się również w Porządku wewnętrznym z dnia 29 grudnia 2022 roku dla skazanych.

W Porządku wewnętrznym dla skazanych zawarto informację o możliwości korzystania z dostępu do stron internetowych BIP (Rozdział XXI pkt 5 b). Takiej informacji brak natomiast w Porządku wewnętrznym dla tymczasowo aresztowanych, mimo że również mają oni prawo do korzystania z dostępu do stron Biuletynu. W ocenie wizytujących obydwa Porządki wewnętrzne powinny ponadto zawierać informację o zasadach korzystania z dostępu do BIP.

11. Wnioski

W oparciu o ustalenia poczynione w toku wizytacji, biorąc pod uwagę zmiany stanu prawnego, jakie nastąpiły od czasu przeprowadzenia wizytacji, a także zmiany

wprowadzone do Porządku wewnętrznego Zakładu Karnego w Łowiczu, wizytujący sformułowali następujące wnioski, dzieląc je na dobre praktyki oraz zalecenia:

11.1. Dobre praktyki

1. Sytuacje, w których używane są prewencyjnie kajdanki zakładane na ręce, ograniczone są do niezbędnego minimum. Większość osadzonych została zwolniona ze stosowania wobec nich środka w postaci kajdanek.

2. Środki przymusu bezpośredniego są stosowane zgodnie z zasadami wynikającymi z ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej. Analiza dokumentacji wskazuje na adekwatność w podejmowaniu decyzji o konieczności zastosowania i rzetelność w dokumentowaniu stosowania środków przymusu bezpośredniego. Liczne, warte podtrzymania, dobre praktyki opisano w punkcie 7 niniejszego opracowania.

11.2. Zalecenia

1. Należy zrezygnować z ograniczenia w Porządku wewnętrznym liczby kontaktów telefonicznych skazanych w tygodniu. Przepis art. 105b § 1 k.k.w. ustanawia jedynie standard minimalny realizacji prawa do korzystania z aparatu telefonicznego, co nie wyklucza przeprowadzenia przez skazanego więcej niż jednej rozmowy w tygodniu. Praktykę postępowania w tym zakresie należy zmodyfikować w taki sposób, aby w pierwszej kolejności zapewnić realizację prawa do skorzystania z aparatu w terminach wyznaczonych przez Dyrektora w Porządku wewnętrznym, tym skazanym w zakładzie karnym typu zamkniętego i tymczasowo aresztowanym, którzy zgłosili taką potrzebę pierwszy raz w danym tygodniu oraz uprawnionym do realizacji nagrody lub ulgi w postaci dodatkowej rozmowy telefonicznej (art. 138 § 1 pkt 16 i art. 141 § 1 k.k.w.) Następnie należy umożliwić każdemu skazanemu, który się o to zwróci (w trybie przyjętym dla pierwszej rozmowy, bez konieczności składania prośby w tej sprawie do dyrektora), przeprowadzenie kolejnej rozmowy telefonicznej w danym tygodniu, w terminach wyznaczonych przez dyrektora w Porządku wewnętrznym, jeśli nie będą temu stały na przeszkodzie względy określone w art. 104 k.k.w., tj. korzystanie przez skazanego z przysługującego mu prawa powinno następować w sposób nienaruszający praw innych osób oraz niezakłócający ustalonego w zakładzie karnym porządku.

2. Należy zmienić zapis Porządku wewnętrznego dotyczący skazanych odbywających karę w zakładzie typu półotwartego, który ogranicza kontakt

telefoniczny z obrońcą i innymi osobami określonymi w art. 8 § 3 k.k.w. do jednego w tygodniu, zamiast co najmniej raz w tygodniu, zgodnie z regulacją zawartą w k.k.w.

3. Należy wprowadzić procedurę potwierdzenia daty odbioru skargi do Dyrektora Zakładu Karnego. Na pisemnej skardze powinna widnieć data odbioru skargi oraz czytelny podpis funkcjonariusza odbierającego skargę.

4. Należy zapewnić zgodną z przepisami realizację widzeń osadzonego z obrońcą: bez obecności innych osób, poza zasięgiem kamery monitoringu.

5. Należy zapewnić odbywanie widzeń w sposób umożliwiający bezpośredni kontakt skazanego z osobą odwiedzającą, przy oddzielnym stoliku, zgodnie z brzmieniem przepisu art. 105a § k.k.w.

6. Należy podjąć działania, by pomieszczenie do widzeń bez osoby dozorującej było wydzielone w taki sposób, aby funkcjonariusz nie miał stałego wglądu w przebieg widzenia.

7. Należy stworzyć w sali widzeń (tymczasowej, a także w nowo wybudowanej) kącik zabaw dla dzieci.

8. Należy dostosować treść informacji dotyczących udzielania widzeń zamieszczonych na stronie internetowej do treści Porządków wewnętrznych.

9. Należy zmienić zapis § 4 Zarządzenia nr 105/22 w taki sposób, aby umożliwić skazanym korzystanie z rozmów za pośrednictwem komunikatora Skype z osobami bliskimi, które nie odwiedzają go w zakładzie karnym, niezależnie od tego, czy skazany korzysta z widzeń z innymi osobami. Obecnie, jeżeli skazany korzysta z widzeń (np. z żoną), to nie może kontaktować się z pozostałymi osobami bliskimi (np. z dziećmi) przez komunikator Skype.

10. Należy rozważyć zwiększenie liczby stanowisk komputerowych, aby umożliwić korzystanie z komunikatora Skype większej liczbie skazanych.

11. Należy zamieścić w Porządku wewnętrznym informację o możliwości korzystania przez tymczasowo aresztowanych z BIP.

12. Należy uaktualnić załącznik nr 4 do Instrukcji Nr 3/2020 poprzez wskazanie faktycznie funkcjonujących miejsc korzystania z dostępu do BIP oraz dni i godzin, w których osadzeni mogą korzystać z dostępu do BIP.

13. Należy zamieścić w Porządkach wewnętrznych informacji o zasadach korzystania przez osadzonych z BIP oraz przez skazanych z komunikatora Skype.

14. Należy uzupełnić treści Porządku wewnętrznego o zasady prewencyjnego stosowania środków przymusu bezpośredniego, wdrożone w myśl nowych przepisów ustawy o Służby Więziennej.

Sporządziła:
Joanna Pisarczyk
główny specjalista
Zespół do spraw Wykonywania Kar w BRPO

Zatwierdziła:

Jolanta Nowakowska

Zastępca Dyrektora Zespołu

/-podpisano elektronicznie/